

Stjepan Damjanović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR- 10000 Zagreb

stjepan.damjanovic@zg.t-com.hr

TROPISMENA I TROJEZIČNA HRVATSKA SREDNJO- VJEKOVNA KULTURA U OPUSU DRAGICE MALIĆ

Prva knjiga Dragice Malić *Jezik najstarije hrvatske pjesmarice* pojavila se kao prva knjiga u Znanstvenoj biblioteci HFD 1972. i to je bio trenutak kada sam se ozbiljnije sreo s njezinim jezikoslovnim tekstovima jer sam upravo počeo svoju službu asistenta na Katedri za staroslavenski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Ubrzo je slijedilo pisanje magisterija, pa doktorata i tako sam gotovo desetljeće prijateljevao s tom knjigom. Glagoljični tekstovi koje sam sâm istraživao bili su Vinodolski zbornik i Kolunićev zbornik i kad bih pokušavao objasniti neku pojavu ili je smjestiti u cjelinu jezičnih smjeranja hrvatskih glagoljaša, uspoređivao sam, najčešće, svoje rezultate s onima do kojih su došli J. Vrana proučavajući *Blagdanar popa Andrije*, E. Hercigonja proučavajući *Petrisov zbornik* i D. Malić proučavajući jezik pjesama iz Pariškoga kodeksa iz 1380. Sva podudaranja u podacima značila su da sam dobro pročitao svoj tekst, konsenzus u objašnjenju kakve pojave podizao je optimizam, a nepodudaranja u jednom ili drugom poticala su sumnjičavost, pojačala napore u traganju za odgovorima. Tako sam se s tekstovima Dragice Malić upoznao puno prije nego s njom i prvu njezinu knjigu pamtim kao osobitoga pomoćnika u mome radu. Nakon što se u istoj biblioteci pojavila moja prerađena disertacija pod naslovom *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, počeo mi je njezin suprug i moj profesor Zdravko Malić povremeno donositi separate svoje supruge i ja sam ih uvijek čitao sa zanimanjem, a iskreno rečeno, i godilo mi je što gospođa Malić zna da i ja nešto radim. Prvi izravni stručni razgovor pamtim po rečenici *Kolega, tih miješanja starohrvatskih i crkvenoslavenskih osobina ima i u ćirilničnim i u latiničnim, a ne samo u glagoljičnim našim tekstovima*. Nisam se jako iznenadio toj tvrdnji, ali intonacija kojom ju je gospođa Malić izrekla tražila je da se u spoznavanju te istine ne ostane samo na efektivnim konstatacijama, nego da se jezičnim analizama podastre puno dokaza i da se potrudimo da ta istina postane svojinom svih koji proučavaju hrvatsku jezičnu povijest. U to sam vrijeme već pročitao poznato Fancevljevo upozorenje, koje i u svojoj najnovijoj knjizi navodi Dragica Malić, o povezanosti glagoljične i latinične hr-

vatske tradicije, koju je poznati književni povjesničar napisao još 1934. Glavna rečenica mojega kratkoga izlaganja jest: nitko u dokazivanju tih veza među različitim pismima pisanim hrvatskih tekstovima nije učinio koliko naša današnja slavljena!

Njezino se znanstveno napredovanje, ne ono po titulama, nego po rastu u znanju i sposobnostima uočavanja, uspoređivanja i opisivanja tako razvijalo da ju je osposobilo i za uspješno uočavanje veza o kojima govorimo. Kao što smo već spomenuli, prva je njezina knjiga opisivala glagoljčni tekst, druga knjiga, izašla u istoj biblioteci Hrvatskoga filološkoga društva - *Povaljska listina kao jezični spomenik* (1988) opisuje ćirilični hrvatski tekst, treća knjiga - *Žića svetih otaca* (1997) latinični srednjovjekovni tekst, a u četvrtoj *Na izvorima hrvatskoga jezika* (2002) okuplja sve naše pismovne tradicije. Ne bih nikako htio posredovati krivu sliku da se Dragica Malić podjednako bavi svima njima jer svi koji poznaju njezin opus znaju da latinični tekstovi, tj. studije o njihovu jeziku, zauzimaju središnje mjesto i najbrojniji su. Ali sve je tradicije upoznala temeljito i svoja je istraživanja povezala s dostignućima drugih istraživača.

Prihvatila je dobro obrazložene radove o poligrafičnosti hrvatskih srednjovjekovnih skriptorija (V. Novak), o znatnoj gospodarskoj snazi hrvatskih glagoljaša u vrijeme njihova zlatnoga doba, tj. u XIV. i XV. stoljeću (E. Hercigonja), prihvatila je i gledišta iz novijih radova o putovima i načinima širenja slavenskoga bogoslužja na našim prostorima (N. Klaić, B. Fučić, E. Hercigonja, I. Petrović). Rezultati tih istraživanja dobro su se slagali s onim vezama koje je sama uočavala među raznopismovnim našim tradicijama. Došla je do zaključka koji je u jednom svom tekstu ovako formulirala: *...kad je val slavenskoga bogoslužja i pismenosti zapljusnuo naše krajeve i kad su to bogoslužje i pismenost u njima pustili korijenje, bilo je logično da i latinaška crkva, ma koliko odbojna bila prema slavenskom bogoslužju, u nedostatku vjerskih knjiga na narodnom jeziku za vjersku djelatnost među pukom, bar ponekad posegne za onom u okvirima slavenske crkve već postojećom literaturom na jeziku bliskom narodnomu...*

U svoja je istraživanja tih veza polazila od najstarijih hrvatskih latiničnih tekstova, posebice *Žića svetih otaca*. Tražila je i nalazila izravne utjecaje glagoljčnih i ćiriličnih grafijskih rješenja na latiničnu grafiju i pisarske pogreške koje su posljedica nedovoljnoga razlikovanja grafema u pismu s kojega prepisuješ. Primijetila je i objasnila prisutnost prefiksa i prijedloga *-ot* ne samo ispred bezvučnih nego i ispred zvučnih suglasnika te ispred samoglasnika u latiničnim tekstovima, upozorila na suglasnički skup *-čt-*, ukazala na to u čemu je teškoća čitanja grafemske kombinacije *znak za i + znak za neki drugi samoglasnik*, tj. zašto takva grafija ne omogućuje da sigurno utvrdimo je li npr. riječ

o liku *ispunjenije* ili *ispunjenje* (dakle o crkvenoslavenskom ili o narodnom izgovoru), postavila tezu da latinični spomenici duboko u XIV. stoljeću kadšto pišu slogotvorno *r* i *l* tako kao da pisac očekuje izgovor nekog popratnog samoglasnika, a slično je u glagoljičnim tekstovima. Dočetak *-t* u trećem licu jednine prezenta, prvo lice množine prezenta i imperativa na *-m*, to je tek dio onoga o čemu je u vezi s tropismenošću hrvatske srednjovjekovne kulture Dragica Malić pisala. Ovo nije prilika da o tome opširnije progovorimo. Želio bih stoga u ovoj prilici još istaknuti njezinu misao da obrazovanih ljudi koji su poznavali latinske i grčke izvore nije bilo napretek i stoga su ostvareni prijevodi bili dragocjeni i prenosili su se iz sredine u sredinu te se time ostvarivalo duhovno zajedništvo tih sredina. *Iz tog heterogenog zajedništva nastajao je književni jezik na narodnoj osnovi, protkanoj crkvenoslavenskim elementima kao odlikama višega stila.*

Takvih važnih zaključaka u vezi s našom tropismenošću našli bismo još puno, ali na kraju bih htio istaknuti ono što mi se čini glavnim: takve tvrdnje i zaključci uvijek su u tekstovima Dragice Malić posljedica pažljivih i strpljivih prethodnih analiza. Međusobnu povezanost raznopismovnih hrvatskih tradicija ona nije samo kazivala nego ju je dokazivala. Naravno, ta problematika čini samo dio njezinih djelotvornih znanstvenih napora za koje joj hrvatska filologija duguje zahvalnost.

